

1994 De vreemdeling in ons midden Zuid-Afrika

Thema

De kunstenaar verbindt in zijn lino'snede
bijbelse getuigenissen met de Afrikaanse werkelijkheid.

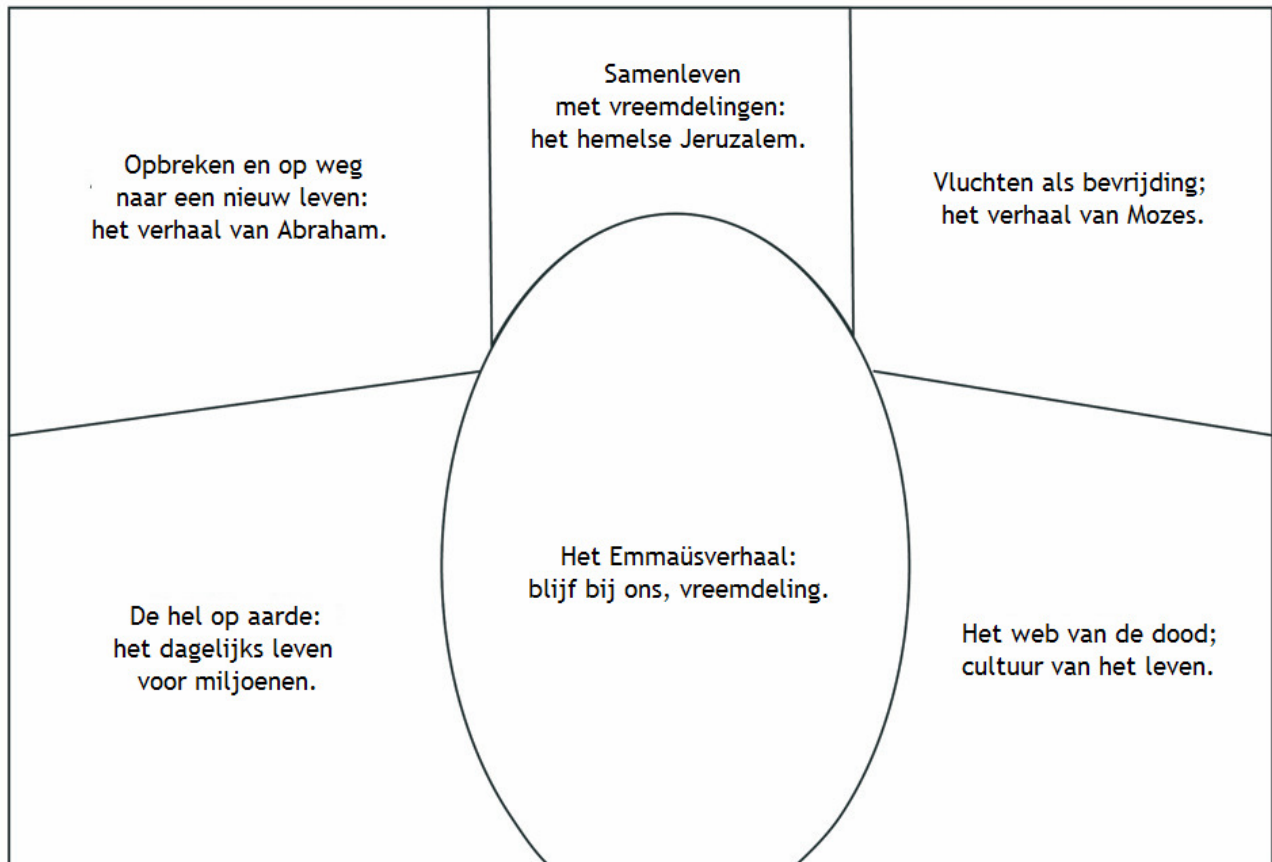
In het centrum van het doek
staat het verhaal van de Emmaüsgangers (Lc. 24,13-35),
waarin duidelijk wordt gemaakt,
dat wie vreemdelingen ontmoet en opneemt
God zal vinden en zichzelf. (Mat. 10,40; Mc. 9,37)

Het centrale thema is dus **God ontmoeten in de vreemdeling.**

Het herbergen van vreemdelingen
is een van de werken van barmhartigheid. (Mat. 25,35-43).
In het perspectief van de joods-christelijke heilsgeschiedenis
behoort het thema gastvrijheid voor de vreemdeling
tot de kern van de bijbelse boodschap in het eerste en tweede testament.

Voor iedereen is er een plekje op aarde.

Overzicht hongerdoek

Kijkrichting

Het hongerdoek maakt op het eerste gezicht een chaotische indruk.

Het doek is te verdelen in 6 stukken.

Centraal in het midden staat het Emmaüsverhaal.

Linksonder en rechtsonder: de dagelijkse werkelijkheid.

Bovenaan het doek drie bijbelse taferelen:

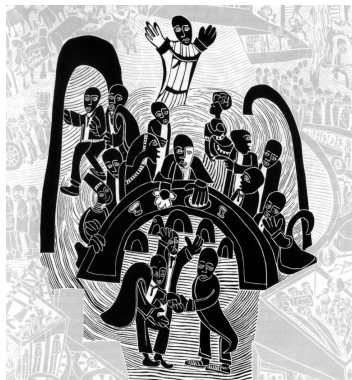
- linksboven Abraham,
- boven midden het nieuwe Jeruzalem,
- rechtsboven Mozes.

Als een krans boven al deze taferelen sneed Mbatha allerlei symbolen:

stromend water,
bloeiende bloemen, vruchtdragende bomen,
kudden dieren, vogels.

Verder kijken

Het Emmaüsverhaal: blijf bij ons, vreemdeling.

Dit tafereel is zowel het begin als eindpunt van het doek. De figuren in dit tafereel zijn groter dan alle andere figuren op het doek.

Twee mannen, van wie één met een rugzak *-ten teken dat ze nog een lange weg te gaan hebben-*, zijn onderweg en nodigen een vreemde als gast bij hen uit.

Pas bij het breken van het brood herkennen ze Jezus. De uitgenodigde wordt zelf gastheer.

De Verrezen Christus wil zich nog steeds identificeren met de vreemden en uitgestotenen in onze wereld. Als zijn volgelingen behoren we aan de vreemdelingen in ons midden gastvrij recht te doen.

Het Emmaüsverhaal staat hier in drie lagen afgebeeld.

- ♦ Onderaan zien we de leerlingen met de ‘vreemdeling’ op weg gaan.
- ♦ Middenin herkennen de twee Hem aan het breken van het brood; degenen die Hem uitnodigden, zitten links en rechts van Hem. Het is een Afrikaans tafelgebeuren.

We zien een Zulu vrouw *-linksvoor-* met haar haren mooi opgemaakt en een andere vrouw *-rechts achter Jezus-* met haar kind op de rug. Het brood wordt niet met een mes doorgesneden, maar met de handen gebroken. Mensen drinken uit één beker. In Afrika is het gebruikelijk, dat vreemdelingen worden uitgenodigd om mee te eten. Dit tafelgebeuren staat symbool voor het nieuwe Zuid-Afrika: mensen kunnen en moeten samenleven, ze horen elkaars cultuur te respecteren. Het tafelgebeuren is dus niet alleen een bijbels gegeven, maar concrete werkelijkheid in Afrika.

Opvallend in de Jezus figuur zijn de kleuren van zijn gezicht en zijn handen: zwart en wit *-kruislings-*. Hij is de Christus voor blanken en zwarten. Jezus is Mens geworden voor alle mensen.

- ♦ Bovenaan verdwijnt Jezus weer uit het zicht, terwijl de twee terugkeren naar Jeruzalem. (Lc. 24,31-32) Jezus laat hen aan hun lot over als ze op weg gaan: dit is een verwijzing naar de manier waarop wij door het leven gaan. Vaak is er meer onzekerheid, verslagenheid en eenzaamheid dan dat we sporen zien van de wonderlijke aanwezigheid van God.

De hel op aarde: het dagelijkse leven voor miljoenen.

Mensen zijn op de vlucht en staan als vreemdelingen voor onze deur. De kunstenaar toont een groep slaven met halskettingen verbonden. Alleen al in Afrika werden 100 miljoen mensen tegen hun wil als slaven naar den vreemde verscheept.

We zien een alleenstaande vrouw met veel kinderen aan haar rok en rond haar nek.
Op haar hoofd draagt zij het nodige voor elke dag.

Zij moet niet alleen voor haar eigen kinderen zorgen,
maar ook voor de kinderen van haar verwanten.
Het is de vrouw van een seizoensarbeider, die naar de stad
trok om werk te vinden. Ze is zelf ook op zoek naar werk
om de kinderen in leven te houden.

Vreemdelingen staan voor de poort.
Ze willen graag toegelaten worden.
Hun woordvoerder draagt een reistas.
Hij discussieert met de man die de toegang bewaakt,
een man met een blank gezicht en een bril op.
Dit gezicht verraadt in welk land de vluchtelingen binnen willen.
Zijn zwarte handen zijn een verwijzing naar de landen waaruit de mensen zijn gevlucht.

Zullen ze worden opgenomen?

In het fragment hieronder een man met een masker
die verschillende huizen in brand heeft gestoken.
De brandstichter loopt met de brandende toorts rond.
De brand heeft een explosie veroorzaakt
en verschillende huizen hebben schade opgelopen.
De brandstichter haat de vreemdelingen en wil hen uitroeien.

Door de ramen herken je iets van het noodlot dat de mensen treft:
een vrouw huilt om haar brandende huis;
iemand slaat de handen ten hemel en voelt zich alleen gelaten;
een vrouw staat er hulpeloos bij met haar kinderen;
een ander draagt iemand buiten het bereik van het vuur.

Links van de brandende huizen helpt een man een vrouw zich uit de vlammen te redden.

De man met de brandende fakkel staat voor een doodskist,
waarin zich de slachtoffers van de vreemdelingenhaat bevinden;
sommigen van hen zijn dood, anderen leven nog,
maar zitten opgesloten zonder dat een uitweg mogelijk is.

De ladder
zou een symbool
van hoop kunnen zijn,
om uit de doodskist
te ontsnappen,

maar ze is kapot
en kan niet meer
gebruikt worden.

Hij die toch probeert om eruit te klauteren,
ziet er in zijn vertwijfeling al niet meer als een menselijk wezen uit.
Op de grote kar liggen de doden klaar om afgevoerd te worden.

Opbreken en op weg naar een nieuw leven: het verhaal van Abraham.

Abraham en Lot verlaten met hun families hun vaderland Haran. (Gen. 12,1-9)
Met hun kinderen, met al hun schapen en geiten en tenten trekken ze naar een onbekend land: het beloofde land Kanaän. (Gen. 17,8)

Sommigen dragen hun hele hebben en houden op hun hoofd; de zieken worden op draagbaren mee genomen. Sommigen blijven achter in hun 'Afrikaanse hutten'; gehurkt zitten ze voor de ingang van hun hut.

Het opengebarsten spinnenei -*links van de middelste hut*- met het uitstromende gif verwijst naar het kwade in de mens, die alleen wil blijven en de solidariteit van de gemeenschap miskent.

Ze zijn bang om hun vertrouwde omgeving met de vleespotten achter te laten.

Met in het achterhoofd de tijd dat het volk van Israël zelf in ballingschap leefde en dat ook wij pelgrims en vreemdelingen op aarde zijn (Ps. 39,13; Hebr. 11,13), moet iedere gast in naam van God opgenomen worden.

Abraham de vreemdeling uit Ur in Chaldea werd het prototype van mensen die dakloos zijn en slechts als gast op deze aarde verblijven. Als stamvader van het volk van Israël is hij met zijn gastvrijheid, die hij bood aan de drie vreemdelingen (Gen.18,1-33) een waarborg voor de belofte van God, dat wij in iedere vreemdeling God ontmoeten.

Het web van de dood; cultuur van het leven.

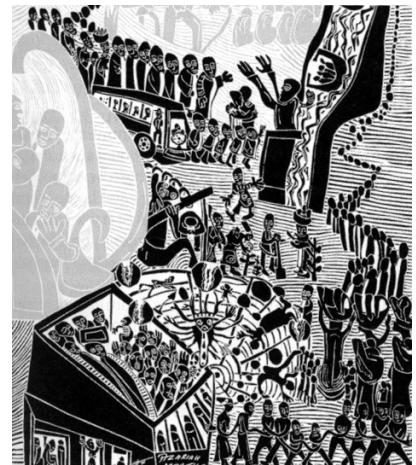
We zien een groot spinnenweb vol met hulpeloze mensen, met spinneneieren, die soms al zijn opengebarsten en hun gif verspreiden. (Jes. 59,4-6)

De spinneneieren zijn ook elders op het doek te vinden, want dit kwaad verspreidt zich over de hele wereld en is moeilijk te bestrijden.

Zij verwijzen naar zonde en kwaad in de samenleving: bestaande denkwijzen, gedachten en ideeën, die vergiftigd zijn, irrationele angst voor bezit en baan, zorgen om de nationale identiteit

Ze leiden tot een antivreemdelingen stemming, waar de enkeling zich nauwelijks tegen kan verzetten.

Het web van het kwaad kan een heel volk vergiftigen. Links van het spinnenweb, samengeperst in een gevangenis die op een doods-kist lijkt, de slachtoffers van dit kwaad. Ze kunnen er niet uit ontsnappen.

Toch is er hoop.

Een groepje mannen en vrouwen, die het land bewerken, die zaaien en planten, wordt omringd door een menselijke ketting, die deze kunst van 'leven in vrijheid' beschermt.

De boompjes zijn een teken van hoop. Boven de plantende mensen leidt Mozes zijn volk uit Egypte door de Rode zee en de Sinaiwoestijn.

Vluchten als bevrijding; het verhaal van Mozes.

Mozes met de stenen tafelen onder de arm staat met Aäron voor de farao. Ze vragen: *'Laat ons volk gaan'*.

De slang van Aäron is het bewijs dat God machtiger is dan de farao. Aäron neemt zijn staf en gooit hem voor de farao op de grond. De staf verandert onmiddellijk in een slang. (Ex. 7,8-13)
De farao roept zijn priesters erbij en ook zij doen hetzelfde: ze werpen hun staf op de grond en die veranderen ook in slangen.

Maar de slang van Aäron verslindt die van de Egyptenaren. Dat is het bewijs dat Mozes door God gezonden wordt en machtiger is dan de farao: zo bevrijdt God zijn volk uit het slavenhuis. (Ex. 20,2)

Voor Afrikanen is de slang iets goeds. Als een slang in de onmiddellijke omgeving van een dorp werd waargenomen, zeiden de mensen: *'Onze voorouders komen ons bezoeken'*. Men durfde de slangen niet te doden, integendeel, ze kregen alle ruimte om rond te kruipen en de mensen spraken zelfs tegen hen.

De slangen waren vroeger ook niet zo boosaardig als nu. Dat is gekomen, doordat de mensen de oude traditie niet meer trouw gebleven zijn en zich wreder zijn gaan gedragen ten opzichte van slangen.

De afgebeelde slang is een Afrikaanse slang, een symbool van hoop. Hij bezoekt de mensen en belichaamt de voorouders.

Iedere God, die medelijden heeft met het huilen van zijn volk in den vreemde, verlangt dat ze de culturele en sociale geboden onderhouden. (Ex. 22,20-26)
Zo geeft het volk er blijk van, dat ze in het verbond met God geloven. In de wet staat: *'Heb de vreemdelingen lief zoals jezelf'*. (Lev. 19,34)

Samenleven met vreemdelingen: het hemelse Jeruzalem.

Tegen de achtergrond van de hopeloosheid en berusting schetst de kunstenaar hier een elementair beeld van de bijbelse hoop.

Hij toont het nieuwe Jeruzalem als een huis met vele woningen -op de achtergrond Afrikaanse hutten-, planten, vruchten en een veelvoud aan vogels.

In de rechterhoek van het gebouw zien we iemand die op betere tijden zit te wachten en in de toekomst goede dingen verwacht.

Daaronder iemand die eerst alleen was, maar nu andere mensen helpt. Daarnaast een ander, die zich uit het spinnenweb heeft los geworsteld en dit uitbundig viert.

Helemaal boven in het gebouw heeft de kunstenaar zichzelf afgebeeld.
Hij hoopt op het visioen van het Rijk Gods,
dat - klein en nietig als een mosterdzaadje - uitgroeit tot een boom,
waarin de vogels van de hemel hun nesten bouwen. (Mc. 4,30-32; Mat. 13,31; Lc. 13,18).
Net zoals de vogels hun nesten in de bomen bouwen, zo mogen mensen
van allerlei rassen en kleuren in de schaduw van de boom in het rijk Gods leven.

In de Afrikaanse traditie zijn bomen belangrijke en heilige plaatsen.
Een oude boom mag niet geveld worden. Men gelooft dat de voorouders daarin wonen.

De kunstenaar nodigt ons uit in de Jezus figuur van het Emmaüsverhaal
ook Jahwe te zien -*de naam Jezus betekent 'Jahwe is heil'*-, die ons uitdaagt:
*'Dat is vasten, zoals het Mij behaagt: de ketens van het onrecht verbreken,
de last van het juk wegnemen..., de dakloze armen in huis opnemen.* (Jes. 58,6-7)

De verschillende symbolen

Muren

Mensen worden door muren gescheiden.
Ze kunnen niet bij elkaar komen, ook al zouden ze dat willen.

Deze isolatie is helemaal vreemd voor de Afrikaanse mens.
Voor Zuid-Afrika vooral
duidt dit symbool op de rassenscheiding door de Apartheidspolitiek.

Ladder

Een ladder met een gebroken sport staat voor een verbroken verbinding
tussen hemel en aarde, tussen God en mens.
Is de ladder heel, dan is zij een brug
om op een andere plaats te geraken, de brug van de hoop.

Het is ook een uitdaging voor wie bovenaan staat om af te dalen
naar wie helemaal onderaan staat, om zo de weg naar de hoop vrij te maken.

De slang

De slang is symbool van de voorouders, zinnebeeld van hoop, van het goede.
Niet alle slangen zijn goed -*gifslangen!*-.
Alleen voorouderslangen verwisselen van huid en sterven niet.

Slangen hebben geneeskracht; dat was ook bij Mozes het geval,
toen hij voor het volk van Israël in de woestijn een bronzen slang deed oprichten.
Bij de Joden is de slang zinnebeeld van verzoeking,
het kwade, zonde en seksuele hartstocht.

Bomen

Mensen zijn als bomen. Ze groeien als men ze laat groeien.

Een gevelde boom sterft maar tegelijk drijven de wortels nieuw leven uit.
In Afrika worden bomen als heilig beschouwd.
Als woonplaats van de voorouders
zijn ze meteen vergaderplaats voor de dorpsgemeenschap.

Vogels

Vogels eten goede vruchten en vermijden de giftige.
In Europa zijn ze zinnebeeld van vrijheid.
Ze bewegen zich vrij van de ene naar de andere plaats,
van Europa naar Afrika en terug.
Zij reizen zonder toelating, zonder reispas of grenscontrole.

Ronde hutten

De ronde vorm van de hutten is symbool voor de ronde aardbol.
De hut is ook zinnebeeld van de moederschoot.

Beiden hebben een beschuttende taak voor het inwonende leven.

Spinnenweb

Het spinnenweb is symbool voor een samenleving
waarin mensen door wet, geweld en verscheurdheid
bedreigd en vernietigd worden.
Waar de machten van het kwaad heersen, bestaat geen leven.

Vuur

Het vuur verbrandt en verniet.

Tegelijk verwarmt het mensen. De as wordt als meststof gebruikt.

Boten

Een boot dient in Afrika als vervoer- en verbindingsmiddel.
We kunnen van de ene plaats naar de andere varen,
nieuwe werelden ontdekken.
In vele landen dient hij ook als vluchtmiddel.
Tevens helpt een boot mensen bij de visvangst.

Water

Water speelt een grote rol bij de genezing van ziekten.

Alleen stromend water is water waarin leven zit.
Water uit een -stuw-meer
mag bij rituele aangelegenheden niet gebruikt worden, omdat het dood is.

Wagens en auto's

Wagen en auto
zijn communicatie- vervoer- en vluchtmiddelen.
De auto verbeeldt het vermogen van de mens
om de aarde te beheersen, grenzen te overschrijden.

De ossenwagen verwijst naar de verbondenheid met het verleden.
De mens mag nooit zijn wortels -zijn verleden- vergeten en verraden.

God

God kijkt naar ieder van ons als door een glas.
Op de vraag of God zwart of wit is, antwoordde een oude Zulu:
'Hij is zwart wanneer hij thuis uitrust,
maar doorzichtig wanneer Hij rondloopt'.

De kunstenaar.

Azariah Mbatha is uitgekozen om het doek over het thema 'vluchten en vreemdeling zijn' te maken, omdat hij Afrikaan is, Christen is en als vreemdeling in Zweden woont.

Afrika is een werelddeel waar miljoenen mensen op de vlucht zijn.

Als christen houdt hij geloof en leven met elkaar verbonden.

Zijn werk laat een authentieke getuigenis zien van een Afrikaanse kunstenaar wiens eigen leven getekend is door ervaringen in den vreemde. Als Zuid-Afrikaan heeft hij aan den lijve ervaren wat het is in angst te moeten leven, vreemdeling te zijn en je te moeten aanpassen.

Azaria Mbatha werd geboren op 29 juni 1941 in Makeba, Zululand. Zijn schoolopleiding sloot hij in 1961 af aan de Ceza Secondary school.

Hij leerde de Zweedse missionaris Peder Gowenius kennen in het Zendingsziekenhuis in Ceza. Van hem leerde hij de linotechniek als een bezigheidstherapie in het ziekenhuis tijdens zijn herstel van tuberculose.

Toen zijn leermeester verzocht werd in Umpumulo, Natal, een kunstacademie voor zwarten te starten, begeleidde hij hem daarbij.

In 1963 werd deze opleiding verplaatst naar Rorke's Drift, Natal, waar Mbatha meerdere jaren onderwijs gaf.

Van 1965 tot 1967 kreeg hij een beurs voor de kunstvakschool in Stockholm. Hij werkte er dag en nacht om zijn familie te laten overkomen naar Zweden.

In de jaren 1968 en 1969 gaf hij weer les in Rorke's Drift.

In 1970 keerde hij naar Zweden terug en werkte van 1971-1974 aan zijn eindexamen. Daarna begon hij aan een studie kunstgeschiedenis aan de Lund Universiteit. Daarnaast studeerde hij sociale wetenschappen. Hij rondde in 1981 zijn studie af met een voortgezette lerarenopleiding. Sindsdien woont Azaria Mbatha in Zweden als freelance kunstenaar.

Hij heeft exposities gehouden in Zuid-Afrika, Amerika, Engeland, Oostenrijk, Duitsland en Zweden. Een deel van zijn werk maakt deel uit van blijvende collecties. Zijn bekendste werken zijn lino'sneden.

Deze ‘hongerdoek’ lino-snede is de grootste van Europa. Hoewel lino-sneden aansluiten op een middeleeuwse Europese traditie, zijn ze voor alles een echte Bantu uitdrukkingvorm en is zijn werk ondubbelzinnig Afrikaans. Volgens kenners zullen zijn Zulu verleden en Zulu cultuur een steeds grotere stempel gaan drukken op zijn werk, naarmate hij langer weg is uit zijn geboorteland, waarin hij zo sterk geworteld is.

Ondanks de Europese vorming blijft Azariah sterk verbonden met zijn Afrikaanse erfenis en trouw aan haar traditionele uitdrukkingsmiddelen.

Citizenship -staatsburgerschap- 1996

Vanuit zijn eigen ervaring verwerkt hij de problematiek van Zuid-Afrika in zijn kunst: de discriminatie van de zwarten, het overgeleverd zijn aan de willekeur van de politie en van de blanke bazen. Hij weet wat het betekent om in angst te moeten leven, om in den vreemde te verblijven en zich te moeten aanpassen aan allerlei vreemde en verschillende situaties. Wellicht blijft zijn kunst daarom zo ingehouden en koel, omdat zij vorm gekregen heeft in grote eenzaamheid, ver van zijn geboorteland.

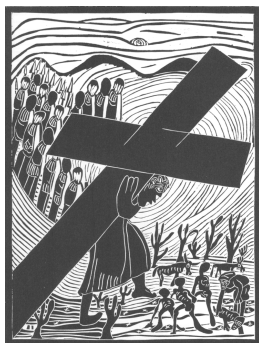
Hij is tegelijk kunstenaar en denker. Zijn beelden zijn ‘vertellend’.
 Ze vertellen over het leven van mensen in het verleden en het heden.
 Ze vertellen van zijn lijden, zijn vertwijfeling en zijn hoop.
 Als Christen geeft hij zijn beeldvertellingen de vorm van bijbelse voorstellingen.
 De geschiedenis van de bijbel herhaalt zich voor hem.
 Ze heeft ook met het heden te maken en behoudt haar waarde.
 Een oude Afrikaanse traditie volgend
 speelt het tijdsbestek geen rol in zijn beelden: alles speelt zich in het heden af.
 De tocht van de familie van Abraham van Ur naar Kanaän
 gebeurt vandaag en iedere dag opnieuw.
 De belofte van God, die de ellende van zijn volk in den vreemde aanhoort
 en dit volk door Mozes en Aäron uit Egypte laat leiden,
 blijft ook de belofte van God voor iedereen die vandaag de dag
 als vreemdeling en asielzoeker voor de deur van Europa staat.
 Zoals aan de leerlingen van Emmaüs maakt God zich ook aan ons bekend, hier en nu,
 als we Hem in de persoon van de vreemdeling bij ons opnemen.

Over de beelden van Mbatha wordt gezegd: ‘het zijn beelden vol hoop.
*Ze versluieren de harde werkelijkheid niet,
 maar zitten tegelijkertijd vol bijbelse beloften.*
*Ze maken ons deelgenoot van de situatie van de mensen in Zuid-Afrika
 en laten ook zien, hoe passie en lijden van de Afrikanen
 al in het lijden van Christus opgenomen zijn.*
*Ze zijn tegelijk een interpretatie van de bijbel
 en van de geschiedenis van de mensen.*
*Ze halen aspecten van de bijbelse geschiedenis uit de vergetelheid
 en zijn tevens een uitnodiging en uitdaging om racistisch denken te boven te komen,
 culturele vooroordelen van ons af te zetten
 en in een geest van verzoening verder te leven”.*

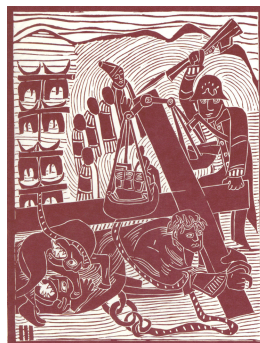
Kruisweg bij het doek

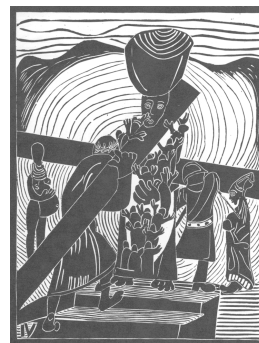
I. Ter dood veroordeeld

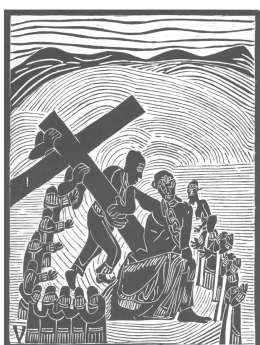
II. Kruisopneming

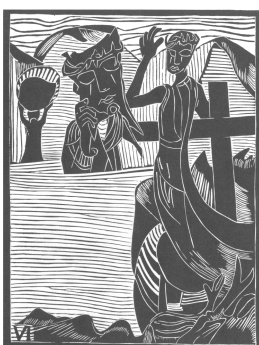
III. Val op de grond

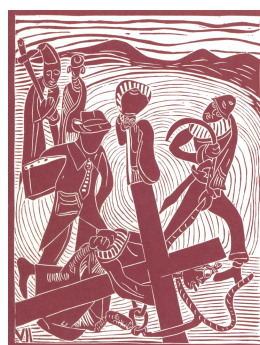
IV. Geboortepijn (Maria)

V. Hulp (Simon van Cyrene)

VI. Ruil (Veronica)

VII. Verstrikt

VIII. Klaagzang van de vrouwen

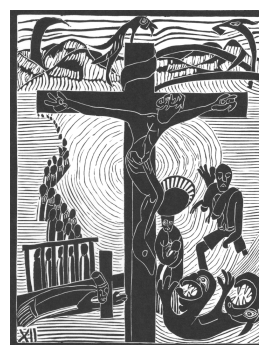
IX. Diepe val

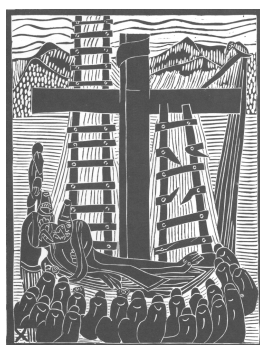
X. Ontbloot

XI. Genageld

XII. Voltrokken

XIII. Moederschoot uit de aarde

XIV. Scheut

XV. Pasen Grensoverschreiding

Meditatietekst

Ik klop aan jouw deur

Ik klop aan jouw deur,
ik klop aan jouw hart,
voor een bed en een warme plek,
maar je laat me niet binnen.

Broeder, open je deur!

Waarom vraag je me steeds
of ik uit Afrika kom,
uit Amerika,
uit Azië
en niet uit Europa?

Zus, open je deur!

Broer, open je deur, open je hart!
Ook ik ben een mens,
met een lichaam,
met een ziel.

Een mens zoals jij!